

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ – THE HYPOSTASIS OF THE PSALMISTS

Andrada Mare, PhD Student, „Petru Maior” University of Tîrgu-Mureș

Abstract: The present study investigates the way in which the Ștefan Aug.Doinaș succeeds in finding this complementarity, in a volume of religious poetry, “Psalms”. In this poems, the poet seeks God in every element of the phenomenal world. These poems express the equilibrium between reason and miracle in the perception of God. The word is the fundamental way of dialog between God and man, and among human beings. They can build the spiritual world and the life of man, or, or the contrary, they have the power to destroy.

For this, the Doinaș’s Psalms illustrate man’s direct reference to divinity, as man perceives God in the most surprising situations, based on his inner poetic state. For Doinaș, the poetry of the Psalms are created as a fictive dialogue, and sometimes a lyrical and confessional soliloquy. Doinaș declares himself the support of the abandoned God. Because the religious poet places himself under the authority of the Scripture and of God, his subjectivity as an artist is voluntarily limited. The religious poet is first of all a believer in the very biblical sense, so the substance of his religious creation must be consistent with the Bible’s principles. Ștefan Aug.Doinaș feels a permanent hunger of divinity, perfection, miracle, he dreams himself with God night after night and when he suddenly wakes up, he enjoys communion with Christ.

Keywords: reason, psalm, faith, revelation, Divinity

Paradigma poetică a Psalmilor pare a reitera gestul arhetipal al invocării divinității de la o epocă la alta. Carte de căpătâi a tuturor timpurilor, Biblia, păstrează în ea o multitudine de sensuri arhetipale a căror valențe încearcă poezii să le reinterpreteze. Psalmii, la origine imnuri de slavă adresate divinității, au devenit astăzi poeme în care freamătă neliniști existențele. Tentativa de interogare și apoi de recuperare a sacrului ca premisă de recâștigare a echilibrului umanului, a stat, poate, la dăinuirea acestei specii. În sine, cuvântul grecesc *psalm* nu înseamnă doar *cântec*, ci mai are la origine și cuvântul evreiesc *zmr*, care înseamnă „a tăia, a diviza sunetele, a ciupi cu degetele corzile unui instrument”. Conștiința poetică a făcut din psalm o specie literară cultivată în literatura noastră încă de la primele încercări în ale versificației și până în postmodernitate, dovedind astfel că fiorul sacralității trece dincolo de epoci și curente literare și atrage ca un magnet lira ființei, bântuită de aceleași întrebări rămase fără răspuns sau de mirajul absolutului. Totuși, psalmii biblici nu ar putea fi o sursă de inspirație, deoarece cultura și livrescul nu pot constitui fondul de inspirație pentru poezia religioasă, ea trebuind să se nască din sentimentul religios, din relația strânsă a omului cu Dumnezeu, din trăirea sufletească. În literatura română a existat dintotdeauna o predispoziție a scriitorilor și a cărturarilor români spre „psalmodiere”¹, adică o atitudine și disponibilitate estetică ce depășește sfera strictă a speciei.

¹ Alexandru Andriescu, *Psalmii în literatura română*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004, p. 59.

Personalitate multiplă, Doinaș a fost mai mult decât un poet, a fost mai mulți poeți, după cum spunea și Virgil Nemoianu: „cam tot la zece ani Doinaș își schimbă pielea, precum șarpele, devine alt poet.”² Tonul psalmilor tânjește în nădejdea neclintită după Dumnezeu, fără a oscila între credință și tăgadă. Fără să existe o revoltă aspră, există un eu liric iscoditor care cercetează și interoghează, care chiar și atunci când nu primește răspunsuri, nu-și pierde cumpătul. Artistul-poet reia miturile și adevărurile mari ale umanității, refăcând modelele originare prin două dimensiuni aparent distincte: „e vorba, mai întâi, de o riguroasă, aplicată și, mai cu seamă, fermă conștiință a poeziei și, în al doilea rând, de o viziune poetică, cu alt cuvânt o practică a scriiturii întru totul armonioasă și de o lămuritoare coerență”³, lucru observat de Iulian Boldea. Psalmii doinasieni s-au născut din relaționarea umanului cu divinul, iar maniera în care Dumnezeu este perceput, îi determină scriitorului o poziționare aproape simetrică față de El.

Un dialog oniric cu Hristos are loc în Psalmul LXXXVIII, în care poetul se visează întâlnindu-se cu Hristos în același trup: „Isuse, -ntr-o noapte-am visat că eram/ Tu mâna mea stângă, eu ochiul Tău drept;/ și că ne rănisem, și că ne duream/ cumplit, fiecare cu-o rană în piept./ Și eu Te strigam : - Doamne, vino să-mi numeri/ aripile sfinte crescute din umeri!...”, împlinindu-se astfel o unire cu divinul, întâlnire în care eul uman se metamorfozează până la contopire cu Hristos în transcendență, prin ardere, sacrificiu și strivirea cărnii. Deși postmodernismul a pus sub semnul întrebării credibilitatea lui Dumnezeu, scrierea psalmilor conțin trăirile intim-filosofice ale autorului. În cei o sută de „Psalmi” publicați de Doinaș spre sfârșitul vieții, în 1997, este exprimată deschis căutarea religioasă probabil nu numai din ultima perioadă a vieții, ci din întreg parcursul său existențial: „Cum aş putea să definesc sensul existenței pământești, în genereal, fără a mă adresa Religiei?”⁴

Poetul folosește apelative diverse, autentice în relație cu Dumnezeu: „Gelosule”, „cel Nenumit”, „Neînduratule”, „Osânditul”, „Divinule”, „Stăpâne”, „Părăsitul”. O operă de mare vibrație lirică este mereu deschisă înțelegerii și interpretării, iar scriitorul prodigios precum Doinaș, îmbrățișând o tematică diversă, este preocupat asiduu și pentru tălmăcirea vocilor poetice în limba română, acesta manifestând și preferința către un lirism al esențelor pure. Îngrijorarea psalmistului are la bază faptul că nu-l poate percepe pe Creator decât omenește, limitat „Doamne, ai pus în mine prea puțină/ lumină nencepută”, (Psalmul LXIV), Dumnezeu rămânând ascuns psalmistului nu pentru că s-ar ascunde, ci pentru că ochiului uman îi este imposibil să-l perceapă, putând doar să-L intuiască, reproșându-I în Psalmul XXI că acest Mare Creator se joacă „în largul mării, în pustiu, sub roci”. Psalmistul nu obosește să cheme și să caute la nesfârșit, explorând și privind creația „Ești poate zvonul unui alt văzduh/ sau liniștea cumplită ce se ascunde/ în munți și-n cataracte scunde?” (Psalmul XXIV). În tot ceea ce există, psalmistul simte energia lui Dumnezeu, iar alți psalmi surprind gloria Creatorului, a unui Dumnezeu atotștiutor,

² Virgil Nemoianu, *Surâsul abundenței. Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Aug. Doinaș*, Editura Fundația Culturală Secolul 21, București, 2004, p. 320.

³ Iulian Boldea, *Istoria didactică a poeziei românești*, Editura Aula, Brașov, p. 459.

⁴ Ștefan Augustin Doinaș, *Mai mult ca prezentul*, Editura Aius, Craiova, 1996, p. 95.

împărat, care își face prezența împărătească în psalmul LI: „Tu, Rege al oștirii mântuite,/ mândria mea din veac și scutul meu”, un Creator care devine un axis-mundi, care ordonează lumea, care este izvor primordial, rege și stăpân. Dumnezeu este dorit de poet ca un partener de dialog, ca un apropiat pe care să-l tutuiască, ca un prieten, tinzând spre un dialog personal: „Doamne, aș vrea să-ți spun Tu”, (Psalmul V). Dumnezeu nu e doar transcendență, ci psalmistul îl cheamă alături de el, însă această intimitate mult prea așteptată și dorită de psalmist îi este refuzată „Aici sunt eu. Iar dincolo ești Tu”, (Psalmul LXIX). „Variatatea temelor abordate se explică, pe de o parte, prin sondarea structurilor intime, adânci ale sufletului său, iar pe de altă parte prin dorința de a strălumi acele zone ale gândirii și ale simțirii umane în care se găsesc ascunse codurile existențiale ale Ființei, deoarece poezia este o necesitate a omului, este suprema libertate a spiritului”⁵, afirma Ion Mișu.

Scrierea de poezie religioasă îi apare poetului ca o necesitate spirituală: „La fiecare pas greșesc, și sufăr/ verdictul fiecărei clipe. [...] / Dar Tu mă vrei ocnaș: mereu în zeghe/ dungată de păcate moștenite,/ sleit, și vinovat fără de vină/ Neînduratule! ce-mi garantează/ că mila Ta nu-i doar un basm, iubirea/ un simplu zvon ce-anunță-Apocalipsa?... (Psalmul IV). Autorul psalmilor subliniază într-un interviu din anul 1977, la doar câteva zile de la publicarea volumului „adevărata inspirație a unei poezii religioase nu ține de universul livresc, de lectură, de o anumită tematică a lumii culturale, ci ține de o anumită tărie sufletească. Un om care nu are sentimentul religios, care nu crede că are sentimentul religios, care nu încearcă să trăiască legătura cu Divinitatea, oricât de bun scriitor ar fi, nu cred că se poate încumeta – sau măcar că are dreptul de-a se încumeta – să scrie poezie religioasă.”⁶ Astfel, poezia este teritoriul sensibil al unei revelații așteptate, în interiorul căreia, eul empiric, eul poetic și estetic se suprapun. Cu excepția ultimului psalm C, care adoptă tonul laudativ tradițional „Lăudați pe Domnul în toate ale Sale/ de-a lungu-ntregii voastre vieți,/ în cele mici și-n cele colosale”, ceilalți rămân expresia unei problematice interioare a ființei, a căutării și a luptei. În acești psalmi există o gamă nesfârșită de atitudini lirice, care implică lamentația, rugăciunea, lauda și iluminarea, nemulțumirea, afirmația, interogația.

Ideea de psalm apare odată cu traducerea Psalmilor biblici. În ultima etapă a creației, poetul se apropie tot mai mult de marea tematică mistică: „Doinaș se disciplinează prin cultură, impunând cititorului o decodare a mesajului cel puțin dublă: la nivelul aparențelor și la cel stihial al spiritului ce nu se poate găsi pe sine.”⁷ Cei o sută de Psalmi publicați în 1997 sunt semne ale unor căutări cu momente de exaltare, de continue întrebări legate de rostul ființei muritoare, în care Dumnezeu își oglindește chipul: „Familia spirituală în care se situează poetul este hotărât cea patronată de Tudor Arghezi, unii psalmi părănd chiar variațiuni pe tema argheziană a orgoliului creatorului.”⁸

⁵ Ioan Mișu, *Ștefan Augustin Doinaș*, Editura Recif, București, 1994, p. 79.

⁶ *Întoarcerea acasă. Ștefan Aug. Doinaș în dialog cu Emil Șimăndan*, Editura Fundației „Ioan Slavici”, Arad, 2003, p. 69.

⁷ Eugen Simion (coord.), *Dicționarul General al Literaturii Române*, Vol. C/D, articol scris de Roxana Sorescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 703.

⁸ *Ibidem*, p. 707.

Ștefan Aug.Doinaș a scris, ca și Macedonski, Arghezi sau Blaga, psalmi. Spre deosebire de aceștia, Doinaș nu vorbește despre relația poet-Dumnezeu, ci de om în comuniune cu Dumnezeu, făcându-se disocierea clară între eul scriitor, poetic și eul biografic care își trăiește efectiv sentimentul religios. Sub acțiunea harului dumnezeiesc, creștinul se înfrumusețează nu numai sufletește ci și trupește, constatându-se că între frumusețea trupească și cea sufletească există o strânsă legătură. Relația care se stabilește între eul poetic și credinciosul eu biografic definește atitudinea psalmistului doinașian care privește spre Dumnezeu „Cu-o sfântă / aprindere, potrivnic-amoroasă”, (Psalmul LXXIII).

La Doinaș există diverse faze prin care trece omul atunci când dorește să stabilească o relație directă cu dumnezeirea: pe de o parte descoperim incomunicarea, când eul poetic aspiră să restabilească o relație totală cu sacralul, iar pe de altă parte există și o atitudine de indiferență, adoptată nu numai de Dumnezeu ci și de ființa umană, care ajunge să se întrebe obsesiv: „Te voi învinge? [...] Ai să mă birui?”⁹ (Psalmul LXXIII), făcându-se astfel apel la renunțare, în pofida credinței că doar moartea mai poate reînnoia legătura cu sacralitatea. Omul, prin căderea în păcat, prin dobândirea credinței se află într-un câmp de tensiuni care îi maschează existența. În această tensiune se nasc și dezechilibre care duc fie către acceptarea lumii create, fie către tăgăda ei sau, intermediar, între una și cealaltă, după modelul lui Ștefan Aug.Doinaș. Imaginile artistice sunt pline de eforturile căutărilor, de nevoia împlinirii, de nevoia ceritudinii căilor spre izbăvire. Poetul întrebă divinitatea în permanență, căci adesea întrebările dau mărturie. De un profund dramatism este Psalmul IX, în care Doinaș se arată cu degetul în toată goliciunea lui.

Psalmul LXVI este punctul culminant al unor acumulări treptate în conștiința poetică: „Când poporul acesta tembel/ va plăti pentru tot, pentru toate, ce vei face, Stăpâne, cu el/ în teribila Ta bunătate?” În unele cazuri, poetul ia apărarea celor păcătoși, îmbrăcând toate dramele omului, apărându-l chiar în vinovăție, fiind convins că în om sălășluiește demnitatea divină, în altele poetul prezintă iluzoriul vieții, dar și povestea luptei omului cu Dumnezeu. De la Stăpân intangibil la Părinte iubitor, în Psalmii lui Doinaș, Dumnezeu este ori un părăsitor al omului ori un aliat al său. Există trei direcții care străbat psalmii lui Doinaș: criza spirituală a omului modern și desacralizarea lumii, relația Unului cu Multiplu, deci a Creatorului cu Creatura, și zbaterea omului între credință și rațiune. Însușind similitudini și diferențieri față de înaintașii săi, Doinaș aduce o lumină nouă în înțelegerea relației om-divinitate și încearcă să ofere un cât de mic răspuns marilor întrebări fundamentale ale vieții.

Martor al unui secol demonic, Doinaș adoptă rugăciunea ca pe o vorbire în gol, iar înălțarea ei necunoscându-și adresa. Rugăciunea are o finalitate cognitivă. Este un efort spre apropiere prin cunoaștere, iar psalmul devine astfel o meditație interogativă prin care poetul încearcă să risipească păcelele, propriile cețuri insinuate în spațiile infinite spre a cuprinde și

⁹ Ștefan Augustin Doinaș, *Psalmi*, Editura Litera Internațional, 2003, p. 83.

cunoaște divinitatea ascunsă. „Te știu gelos, teribil de gelos/ pe tot ce am, și-adun, și strâng în brațe/ aici, când nu Te-mbrățișez pe Tine.” (Psalmul II).

Prin urmare, psalmii lui Doinaș reprezintă un palier distinct și original al evoluției speciei în literatura română, în care eul liric se roagă neconținut pentru credință, invocându-L pe Dumnezeu să intervină în mișcările sufletului său. Departate de Dumnezeu, ființa psalmistului nu este decât o copie slabă a Creatorului. Menirea psalmilor este de a conține reprezentări ale lui Dumnezeu, deoarece psalmii înșiși reprezintă căutări ale divinului.

Într-o lume a degradării, Doinaș visează la valorificarea esenței lăuntrice a omului de astăzi, a omului contemporan: „psalmistul de la finele secolului XX are «gust» pentru sacru și trăiește cu conștiința vie și pregnantă a religiosului, iar aspectul strict material, concret al vieții contemporane este înlocuit cu o profundă dimensiune spirituală.”¹⁰ Farmecul acestor psalmi vine din puterea de a Îl reprezenta, de a vorbi și scrie despre Dumnezeu, scoțând în evidență nu un Doinaș religios, ci o intimitate a evoluției spirituale unui poet cu ochii ațintiți spre cer. Psalmii au menirea nu numai de a-l face cunoscut pe Dumnezeu, ci și de a si-l face cunoscut: „Tu n-ai să-mi fii, Divinule, aproape/ cât timp, citind ce-am scris, nu Te descopăr/ ca literă a mea.” (Psalmul XXX). Versurile psalmistului se impun atât prin claritate cât și prin vraja muzicală ce se degajă din cuvinte. De la întrebarea psalmistului din primul psalm, „Cum să Te-ntâmpin, Doamne, cu ce rugă?”, până la ultimul care se vrea un răspuns la această întrebare incipientă și primordială, parcă, psalmii reflectă lauda închinată lui Dumnezeu, ca o concluzie simbolică a întregului traiect liric dar și o mărturisire de credință a poetului și omului Ștefan Augustin Doinaș.

Bibliografie

Bibliografia operei:

Doinaș, Ștefan, Aug., *Psalmi*, Editura Albatros, București, 1997

Doinaș, Ștefan, Aug., *Opere*, vol. III, Editura Național, București, 2000

Doinaș, Ștefan, Aug., *Psalmi*, Editura Litera Internațional, 2003

Bibliografia critică:

Andriescu, Alexandru, *Psalmii în literatura română*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004

Boldea, Iulian, *Istoria didactică a poeziei românești*, Editura Aula, Brașov, 2005

Boldea, Iulian, *Teme și variațiuni*, Editura Euro Press Group, București, 2008

Cistelecan, Al., *Poezie și livresc*, Editura Cartea Românească, București, 1987

Mihuț, Ioan, *Ștefan Aug. Doinaș comentat de Ioan Mihuț*, Editura Recif, București, 1994

Nemoianu, Virgil, *Surâsul abundenței. Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Aug. Doinaș*, Fundația Culturală Secolul 21, București, 2004

¹⁰ Carmina de Leeuw, *Psalmii lui Ștefan Aug. Doinaș*, în „Sacral în poezia românească. Studii și articole”, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, p. 163.

Pantea, Aurel (coord.), *Sacrul în poezia românească. Studii și articole*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007

Dicționare:

Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române*, vol.II (C / D), Editura Univers Enciclopedic, București, 2004

Ulici, Laurențiu, *Mic dicționar. Scriitori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.